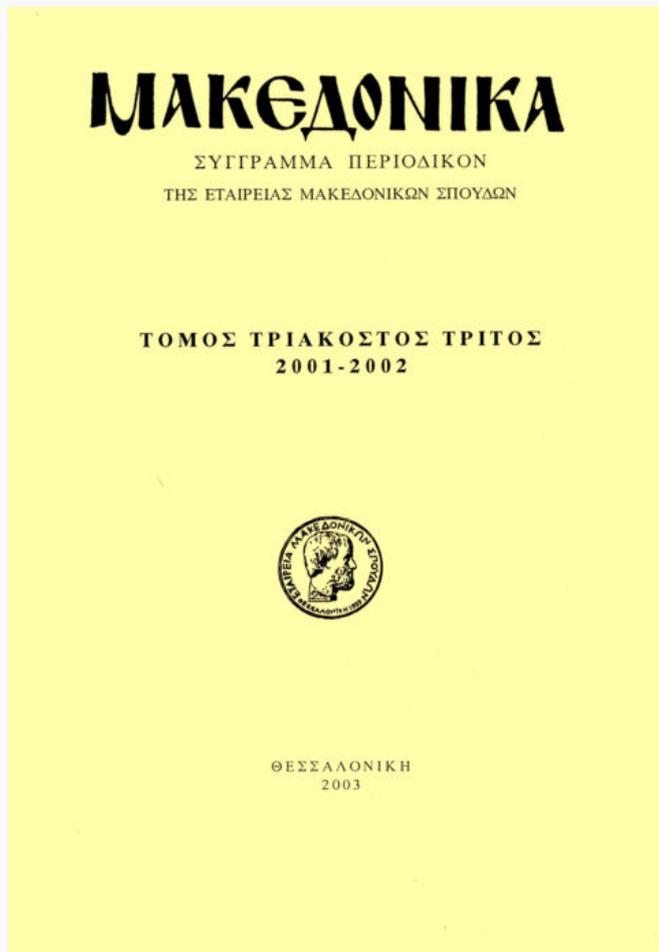

Μακεδονικά

Τόμ. 33, Αρ. 1 (2002)

Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.298](https://doi.org/10.12681/makedonika.298)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2002). Μοσχόπολις, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996. *Μακεδονικά*, 33(1), 362-366. <https://doi.org/10.12681/makedonika.298>

Μοσχόπολις, *Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτ. - 1 Νοεμβρ. 1996*, έκδ. 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν - Μακεδονική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 91, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 287.

Ἡ Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὀργάνωσε Διεθνές Συμπόσιο μέ θέμα τή Μοσχόπολη, τήν ὁμορφη αὐτή ἑλληνική πόλη βορείου Ἡπείρου, πού τά ξενιτεμένα παιδιά της, πρόσφυγες πιά μετά τήν καταστροφή της τό 1769, διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο καθ' ὅλον τόν 18ο καί 19ο αἰ. στίς χώρες τῆς Βαλκανικῆς, τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καί στίς παραδουναβίες ἡγεμονίες. Ἐνα πλῆθος θεμάτων ἀναφερομένων στόν πολιτισμό καί τήν ἱστορία της ἐκλήθη νά ἐξετάσει τό συμπόσιο αὐτό: ἱστορικά, φιλολογικά, δημογραφικά, γλωσσολογικά, διοικήσεως, ἱστορίας τῆς τέχνης. Στόν πρόλογο τοῦ τόμου, πού ἐκδόθηκε ἀπό τήν Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ὁ Πρύθερος καθηγητής κ. Κ. Α. Βαβυῦσκος, ἀποτυπώνει τή φυσιογνωμία τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμποσίου, αἰσθανόμενος ὁ ἴδιος ὑπερήφανος γιά τή μητρόεδα καταγωγῆ του *ἐκ τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς πόλεως*. Σημειωτέον ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχόπολεως ἦσαν ἐκ τῶν βλαχοφώνων Ἑλλήνων μέ πλήρη ἀφοσίωση στήν ἑλληνορθόδοξη παράδοση, ἀπόδειξη τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ μεγάλες εὐεργεσίες τῶν Μοσχοπολιτῶν πρὸς τό ἑλληνικό ἔθνος.

Ἡ κ. Εὐαγγελία Βίττη μέ τήν εἰσήγησή της «Βλάτσι (ἢ Βλάστη): Τόπος καταφυγῆς καί ἀφετηρία Μοσχοπολιτῶν» ἐξετάζει μία ποικιλία θεμάτων ἀναφερομένων στή σχέση Μοσχόπολεως καί Βλάστης, πρῖν καί μετά τήν 2α Σεπτεμβρίου τοῦ 1769, ὅποτε οἱ πλείστοι τῶν Μοσχοπολιτῶν κατέφυγαν ἐκεῖ, γιά νά ξεκινήσουν λίγο ἀργότερα, πολλοί ἐξ αὐτῶν, τό περιπετειώδες ταξίδι τους γιά τή Βιέννη, τό Βελιγράδι, τίς Ἡγεμονίες καί ἀλλαχοῦ. Στίς χώρες αὐτές οἱ Μοσχοπολίτες διακρίθηκαν ἐνωρίς στήν οἰκονομική, κοινωνική, πνευματική ζωή τους, χωρῆς νά λησμονήσουν, οἱ περισσότεροι, τή Βλάστη πού τή θεωροῦσαν, πλέον, πατρίδα τους, ἀφοῦ τή Μοσχόπολη εἶχαν καταστρέψει ὁλοσχερῶς ἐκείνο τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1769 οἱ ὀρδές τῶν ἄλβανικῶν συμμοριῶν. Μεταξύ τῶν ἄλλων, ἡ κ. Βίττη, μοσχοπολιτικῆς-βλατιαντικῆς καταγωγῆς ἡ ἴδια, ἐξετάζει στήν εἰσήγησή της τήν ἱστορική ὑπόσταση καί τήν κοινωνική δομή τῆς Βλάστης πρὸ τοῦ 1769, τήν πιθανή σχέση της μέ τή Μοσχόπολη πρὸ τοῦ 1769, τίς μοσχοπολιτικῆς οἰκογένειες πού κατέφυγαν ὡς πρόσφυγες στή Βλάστη, τίς οἰκογένειες ἐκείνες πού παρέμειναν στή Βλάστη.

Ὁ καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀπόστολος Γλαβίνας ἐξέτασε τή «Συμβολή τοῦ Μοσχοπολίτη ἱερομονάχου Νεκταρίου Τέρπου στήν ἀνάσχηση τῶν ἐξισλαμισμῶν»: ὁ Νεκτάριος Τέρπου (γεν. 1675) ἀφιέρωσε τά ὄριμα χρόνια τῆς ζωῆς του, καί μέ κέντρο τή μονή τῆς Ἀρδεύουσας ἢ Ἀρδενίτσας, στή στήριξη τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἡπείρου, οἱ ὁποῖοι ἐκ τῶν πιέσεων τοῦ Ὄθωμανοῦ κατακτητοῦ, ἀντιμετώπιζαν τόν κίνδυνο τοῦ ἐξισλαμισμοῦ. Μέ τό ἔργο του *Πίστις*, πού ἐκδόθηκε τό πρῶτον στή Βενετία τό 1732 καί μέχρι τό 1818 γνώρισε ἄλλες δέκα ἐκδόσεις, βοήθησε τοὺς καταπιεζομένους Χριστιανούς καί τοὺς Ιερεῖς νά διατηρήσουν τήν πίστη τους. Ὁ Τέρπου γνῶριζε τά πρῆτα τῶν Ἡπειρωτῶν χωριῶν, τόν πειρασμό τῶν ἐκουσίων ἐξισλαμισμῶν, ἀλλά καί τήν ψυχολογία τους, γι' αὐτό καί ἀγωνίσθηκε διά βίου γιά τήν ἀποτροπή τῆς ἀλλαξοπιστίας τους. Ὁ ἴδιος, καί τό βιβλίο του *Πίστις*, βοήθησαν στόν μέγιστο βαθμό τοὺς χλιβοσασνισμένους Ἡπειροῦτες νά ἀντισταθοῦν στήν τυραννία *προβάλλοντας*, κατά τόν κ. Γλαβίνα, *πρωτοφανή σέ ἀποφασιστικότητα ἀντίσταση*.

Ὁ ἱστορικός τῆς τέχνης κ. Πύρρος Θῶμος παρουσίασε στό συμπόσιο τίς «Ἐκκλησίες τῆς Μοσχόπολης (ἀρχιτεκτονική ἀνασκόπηση)» καί μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στήν πόλη λειτουργοῦσαν εἴκοσι ἐκκλησίες, ἀπό τίς ὁποῖες σώθηκαν μόνον οἱ πέντε, μέ

παιλαιότερη αυτήν της 'Αγίας Παρασκευής· βορείως της πόλεως ύψωνόταν ή μονή τοῦ ἁγίου Προδρόμου (ἀνέγ. 1632), στή συνοικία τῆς Παναγίας βρισκόταν ή ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (ἀνέγ. 1694-1699), ἐνῶ ή ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου ἦταν τό πιό ὀλοκληρωμένο μνημειο τῆς πόλεως (ἀνέγ. 1721). Ἄλλοι ναοί ἦσαν: τῶν Ταξιαρχῶν στήν παλαιά συνοικία τοῦ ἁγίου Μιχαήλ (ἀνέγ. 1696 ἢ 1722), τοῦ ἁγίου Ἄθανασίου στήν ὁμώνυμη συνοικία (ἀνεγ. 1724). Οἱ ναοί αὐτοί εἶναι ἀπό τίς πρῶτες τριήλιτες βασιλικές στή μεταβυζαντινή ἀρχιτεκτονική καί δεκαεννέα φωτογραφίες τους ἀναδεικνύουν τήν ἀρχιτεκτονική μορφή τους.

Ἐκ τῆς Kliti Kalamata στήν εἰσήγησή του (στά ἀγγλικά) ἀσχολήθηκε μέ τόν «Μοσχοπολίτη ἁγιογράφο, τόν ἱερομόναχο Κωνσταντῖνο» πού ἐργάστηκε στή Μοσχόπολη τήν περίοδο 1693-1726 σέ ἕνα ἐντυπωσιακό, γιά τήν ἐποχή, ἐργαστήριο, στό ὅποιο ἀσχολοῦνταν, πέραν τῆς ἁγιογραφίας, καί μέ τή διακόσμηση τέμπλων. Ἐκ τῆς Kalamata παρουσίασε στήν εἰσήγησή του τριάντα εἰκόνες τοῦ Κωνσταντίνου παρακολουθώντας τήν τεχνική του μέσα στό διάστημα αὐτό καί ή ὅποια τεχνική τόν ἀνέδειξε ὡς ἕναν ἐκ τῶν ἀξιολογότερων καλλιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς του.

Ἐκ τῆς ὑπογραφομένου ἀσχολήθηκε μέ «Προσωπογραφικά Μοσχοπολιτῶν τοῦ 18ου καί 19ου αἰ.» παρουσιάζοντας Μοσχοπολίτες λογίους τοῦ 18ου αἰ. πού ἔδρασαν στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, τήν Τρανσυλβανία (Βρασον καί Sibiu), στή Χάλλη, στό Σεμίλνο τῆς Σερβίας, τή Βιέννη, τό Βουκουρέστι· παρακολουθεῖ τίς σπουδές τους, τίς ἐκδόσεις τους, τή διασπορά τους στά Βαλκάνια καί τήν Κεντρική Εὐρώπη, τό ἐνδιαφέρον τους γιά τό βιβλίο κ.ἄ.

Ἐκ τῆς καθηγητῆς τοῦ Δ.Π.Θ. κ. Στάθης Κεκριδῆς, μέ τήν εἰσήγησή της «Ἡ Νέα Ἀκαδημία τῆς Μοσχόπολεως καί ή ἀκτινοβολία της στόν βαλκανικό χῶρο» ἀνίχνευσε τή σημασία της γιά τήν ἐκπαίδευση τῶν βαλκανικῶν λαῶν, ἐφ' ὅσον σ' αὐτήν συνέρρεε τήν περίοδο 1740-1769 πλῆθος νέων μέ διαφορετική φυλετική, γλωσσική καί θρησκευτική προέλευση γιά νά λάβει τά φῶτα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἀπό σοφοῦς Ἑλλήνες διδασκάλους μέ κορυφαίο τόν Θεόδωρο Καβαλλιώτη. Ἐκ τῆς Κεκριδῆς μελέτησε τή συμβολή τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ καθώς καί τοῦ Δανιήλ Μοσχοπολίτη πού τά ἔργα τους καί τά λεξικά τους ἀνοίξαν νέους δρόμους στήν ἀναγέννηση, πολιτική καί πνευματική τῶν Βαλκανίων καί πού κατέληξε στά ἀπελευθερωτικά κινήματά τους, παρόλες τίς σημειωθεῖσες διαχωριστικές γραμμές πού δέν μπόρεσε νά συγκρατήσει ή κοινή ὀρθόδοξη πίστη τους.

Ἐκ τῆς καθηγητῆς κ. Φώτης Κιλιπῆς ἀσχολήθηκε μέ τούς «Μοσχοπολίτες ἐμπόρους στή Βενετία καί στίς χῶρες τῆς Αὐστροουγγαρίας (18ος - 19ος αἰώνας)» ἀναφερθεῖς στά εἰδικά προνόμια τῶν βλαχοφῶνων οἰκισμῶν τοῦ βορείου ἑλληνικοῦ χῶρου, τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας, τῆς οἰκοτεχνίας καί βιοτεχνίας, ἀλλά καί τοῦ μεταναστευτικοῦ ρεύματος Μοσχοπολιτῶν πρὸς τή Βενετία ἀπό τά τέλη τοῦ 17ου αἰ., πού προκάλεσε ἕνα δίκτυο διακινήσεως ἐμπορευμάτων μεταξύ Μοσχόπολεως καί Βενετίας καί ἀντιθέτως. Παρόμοιο δίκτυο σχηματίσθηκε μεταξύ τῶν Μοσχοπολιτῶν τῶν Μοσχοπολιτῶν στήν Αὐστροουγγαρία καί τίς περιώνυμες μοσχοπολίτικες ἐμπορικές οἰκογένειες τῆς Βούδας, τῆς Πέστης, τῆς Βιέννης, τοῦ Βρασον καί Sibiu.

Ἐκ τῆς Ἀντωνίου Μ. Κολτσιδῆς, δρ. Φλ., δρ. Θ. μελέτησε τίς «Οἰκονομικές δραστηριότητες τῶν Μοσχοπολιτῶν ὡς παράγοντα διαφωτιστικῆς καί πολιτισμικῆς μετακένωσης στόν Ἑλληνισμό». Ἐκ τῆς Κολτσιδῆς ἐξήγησε ὅτι ὁ συσσωρευθεῖς πλοῦτος τῶν Μοσχοπολιτῶν στή Διασπορά εὐνόησε τή διάθεσή τους νά φροντίσουν γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας (μέ τή «Νέα Ἀκαδημία» καί τό τυπογραφεῖο), τήν ἴδρυση ἐρευνητικῶν κέντρων στο ἐλεύθερο ἑλληνικό βασίλειο (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἀστερο-

σκοπείο), τή συμμετοχή τους στον Ἀγώνα τοῦ 1821, ἀλλὰ καί στό κίνημα τῆς αὐτονομίσεως τῆς Β. Ἠπειροῦ τό 1914, ὅταν εἶχαν κατορθώσει νά ξανακτίσουν τήν πόλη τους.

Ἡ κ. Εὐανθία Κωνσταντίνου ἤ Τέγου-Στεργιάδου, δρ. Φ., παρουσιάζει στό συμπόσιο τοῦς «Ναοῦς καί τό μοναστήρι τῆς Μοσχόπολης»· οἱ ναοί, κατά τήν κ. Στεργιάδου, ἦσαν εἰκοσι δύο στίς δώδεκα συνοικίες τῆς πόλεως, ἐνῶ ἡ μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ κατεῖχε ἐξέχουσα θέση στή θρησκευτική καί καλλιτεχνική ζωή τους. Ἀπό τή λεηλασία καί τήν καταστροφή τους ἀπό τοῦς Ἀλβανούς τό 1769, τήν ἐπακολουθήσασα παρακμή τῆς καί τήν ἐγκατάλειψη τῆς πόλεως ἀπό τοῦς κατονομασμένους, ἀλλά καί τή νέα λεηλασία τῆς ἀπό Ἀλβανούς καί Γάλλους τό 1916, διασώθηκαν πέντε ναοί, τό καθολικό τῆς Μονῆς καί παρακείμενα κτίσματά της, πού δίδουν μία εἰκόνα τοῦ μεγαλείου αὐτῆς τῆς πόλεως. Ἡ κ. Στεργιάδου παραθέτει καί ἔξι φωτογραφίες μέ τή σύγχρονη κατάσταση ὀρισμένων ναῶν τῆς Μοσχόπολης.

Ἡ καθηγήτῃς-βαλκανιολόγος κ. Ἀχιλλεύς Γ. Λαζάρου ἀσχολήθηκε μέ τά «Ἐθνολογικά καί Λαογραφικά τῆς Μοσχόπολης» ξεκινώντας ἀπό τήν ἀρχαιότητα καί τήν ρωμαϊκή κατάκτηση πού ἐπέφερε καί τόν γλωσσικό ἐκλατινισμό τῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς. Ἡ κ. Λαζάρου ἀναφέρει πλῆθος πηγῶν καί ἐρευνητῶν πού ὀμιλοῦν γιά τήν ἑλληνικότητα τοῦ ἠπειρωτικοῦ χώρου στοῦς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλά καί τά αἴτια τοῦ γλωσσικοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς εὐρείας ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας *Μακεδονία* (ἐμπόριο, πολεμική ἐμπειρία, οἰκονομικές δραστηριότητες Ἑλλήνων) καί προβαίνει σέ δομικὰ κριτική κατά Ρουμάνων ἐπιστιμῶνων, παλαιότερων καί συγχρόνων, πού ἀμφισβητοῦν τήν ἑλληνικότητα τῶν βλαχοφῶνων πληθυσμῶν φέροντας ὡς παραδείγματα βλαχοφῶνων Ἑλλήνες, ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς, πού διακρίθηκαν στίς ρουμανικές χώρες ἀπό τόν 16ο αἰ. καί ἐξῆς ὡς φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Χρήσιμος καί ὁ παρατιθέμενος κατάλογος τοῦ συνόλου τῶν κατοικῶν τῆς Μοσχόπολεως πού παρουσιάζει μεγάλες ἀποκλίσεις: ἀπό 12.000-102.000!

Ἡ καθηγήτῃς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἄντ. Δ. Μπουσοπούκης ἀσχολήθηκε, στήν εἰσήγησή του, μέ τή μορφολογία τοῦ μοσχοπολίτικου ιδιώματος, τό ὁποῖο κατέταξε στίς ἐξῆς κατηγορίες: ἐκκλησιαστικά (Ἰωσήφ, Ἀδάμη, Δανιήλ, Ναοῦμ κ.λπ.), πατριδωνυμικά (Γκόρας ἀπό τήν Γκόρα, περιοχή Β. τῆς Μοσχόπολεως, Καβαλλιώτης, Μάντουκας, Ὅπαρις κ.λπ.), παρωνυμικά (Βέρας - Βερίκας, Γκάβας *gavu* = τυφλός, Γκλάβας - *glava* = κεφάλι, Ζιάβας, Ζαβός = στρεβλός, δύστροπος κ.λπ.), ἐπαγγελματικά (βαϊνάκης = βαρελάς, καζαντζής, κουγιουμτζής κ.λπ.), διάφορα ἐτυμολογικῶς ἀνερμήνευτα: ἐξετάζει, ὡσαύτως τά κύρια ὀνόματα μέ τήν πολυτυπία τους (Δημήτρης, Δημητρούλης, Τοῦλιας, Μήτης, Μπίτης, Δήμας κ.λπ.), τά εὐχαιτικά (Στέργιος - γιά νά στεριώσει, Γιάννης - γιά νά γιάνει κ.λπ.), τά γυναικεῖα κ.λπ. Πάντως, κατά τόν κ. Μπουσοπούκη, τό μοσχοπολίτικο ἐπώνυμο ἐμφανίζει τά τυπικά γνωρίσματα τῶν ὀνομάτων τοῦ ἐσωτερικοῦ ἠπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ χώρου.

Ἡ καθηγήτῃς τοῦ Δ.Π.Θ. κ. Ἰω. Α. Παπαδριανός μίλησε γιά τή «Συμβολή τῆς Μοσχόπολεως στόν οἰκονομικό καί πνευματικό βίο τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης - Βαλκανικῶν χωρῶν (18ος-19ος αἰ.)», ἥτοι τήν ἐμπορική παρουσία τῶν Μοσχοπολιτῶν στή Βενετία, τή Βλαχία, τή Βοσνία, τίς αὐτορρουγγρικές πόλεις-ἐμπορικά κέντρα, ἀλλά καί τίς μακεδονικές πόλεις. Ἡ κ. Παπαδριανός ἀναφέρθηκε, ἐπίσης, στοῦς λογίους Μοσχοπολίτες τῆς Διασποράς, τά σχολεῖα τους, τίς ἐκδοτικῆς δραστηριότητές τους, τοῦς ἐθνικούς εὐεργέτες.

Ἡ καθηγήτῃς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Χαρ. Κ. Παπαστάθης ἐξέτασε πτυχές τῆς ἀλληλογραφίας Μοσχοπολιτῶν ἐμπόρων μέ βάση τήν κλασσική μονογραφία τοῦ V. Parahagi,

Aromâni moscopoleni și comerțul venețian în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Boucurești 1935. Ὁ κ. Παπαστάθης σχολίασε τό ἐμπορικό, οἰκονομικό, κοινωνικό ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζει ἡ ἀλληλογραφία τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐμπόρων: τό εἶδος τῶν ἐμπορευμάτων πού προτιμοῦν, τά καθημερινά τους ἐνδιαφέροντα, τίς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες τους, τά προβλήματα τους.

Ὁ καθηγητής κ. Max Demeter Peyfuss στήν εἰσήγησή του (στά ἀγγλικά) παρουσίασε τό τυπογραφεῖο τῆς Μοσχοπόλεως καί τίς ἐκδόσεις του τῆς περιόδου 1731-1769, πού ἀνέρχονται στίς εἴκοσι μία, οἱ τίτλοι τῶν ὁποίων εἶναι ὄλοι ἑλληνικοὶ θρησκευτικοῦ χαρακτήρος καί συνδεόμενοι μέ τή γειτονική Μονή τοῦ Ναοῦ καί τήν ἀρχιεπισκοπή Ἀχρίδος. Ὁ κ. Peyfuss ὁμιλεῖ γιά κυριαρχία τῶν τοπικῶν σλαβικῶν παραδόσεων πού ἀντανανώνονται στίς παραστάσεις γνωστών, ὡς λέγει, Σλάβων ἁγίων τῆς περιοχῆς στίς ἐκκλησίες τῆς Μοσχοπόλεως. Κατά τήν ἀποψή μας καί τό σύνολο τῶν βιβλίων τοῦ τυπογραφείου τῆς Μοσχοπόλεως καλύπτεται ἀπό ἑλληνικές ἐκδόσεις, ἀλλά καί σλαβικές παραστάσεις δέν ὑπάρχουν στούς ναοῦς (βλ. καί τίς μελέτες τῶν Πύρρου Θώμου καί Εὐ. Τέγου-Στεργιάδου στόν παρόντα τόμο), οὔτε σλαβικές παραδόσεις ὑπάρχουν στήν περιοχὴ τῆς Μοσχοπόλεως. Ὑπάρχει ἄραγε σύγχυση τοῦ κ. Peyfuss μέ παραδόσεις τῆς πέραν τῆς Ἀχρίδος, περιοχῆς, ὅπου, ὄντως, συναντᾶ κανεῖς τέτοιου εἶδους παραδόσεις;

Ὁ κ. Nikolla Simaku παρουσίασε στήν ἀγγλικὴ γλῶσσα τό θέμα «Ἱστορία καί Μοσχόπολις σήμερα ἢ καλύτερα Μοσχόπολη: παρελθόν καί παρόν» καί ἀνέλυσε τή σημασία τῆς πόλεως τόσο γιά τόν ἑλληνικό πολιτισμό καί τήν ἱστορία, ἀλλά καί γιά τήν ἀλβανικὴ ἱστορία. Ὁ κ. Simaku ἀναφέρθηκε στίς ὁμορφιές τῆς περιοχῆς, στό θαυμάσιο κλίμα τῆς, ἀλλά ἐξέφρασε καί τὴ λύπη του πού ἡ Μοσχόπολη ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ, γι' αὐτό καί ἐκ μέρους τοῦ συλλόγου Rilindja e Voskorpjes (Ἀναβίωση τῆς Μοσχοπόλεως) ἀπύθνη ἐκκλήση γιά τὴ σωτηρία τῆς.

Ὁ κ. Miroslav Timotijević, μιλώντας στήν ἀγγλικὴ γλῶσσα, ἀσχολήθηκε μέ τόν Μοσχοπολίτη ἀργυροχόο Γεώργιο Ἀργύρη, ὁ ὁποῖος ἐργάστηκε στό μοναστήρι τοῦ Krušedol τό 1724 μέ παραγγελία τοῦ Georgie Melentijević, στόν καθεδρικό ναό τοῦ Βελιγραδίου, στίς μονές Sišatonaε καί Vojlovica, καθὼς καί σ' αὐτὴ τοῦ Gomirje (1748). Ὁ κ. Timotijević σημείωσε τὴν ἐπίδραση πού ἤσκησαν τὰ ἐργαστήρια τῆς Μοσχοπόλεως καί οἱ Μοσχοπολίτες ἀργυροχόοι στὴ σερβικὴ διακοσμητικὴ τέχνη, δείγματα τῆς ὁποίας ἔδωσε μέ σειρά πέντε φωτογραφιῶν (δισκοπότηρα, ἐπενδύσεις εὐαγγελίων κ.λπ.).

Ὁ ἐπίκ. καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ. κ. Μιχάλης Γ. Τρίτος ἀσχολήθηκε μέ τόν Μοσχοπολίτη διδάσκαλο τοῦ Γένους Νεκτάριο Τέρπου σημειώνοντας τὴν ἱεραποστολικὴ δράση του στήν Ἠπειρο πού στόχευε στήν ἐνδυνάμωση τῆς πίστεως τῶν χωρικῶν καί στόν ἀγῶνα του κατά τοῦ Ἰσλάμ. Ἀνέλυσε ὡσαύτως, ὁ κ. Τρίτος τὰ δύο μαχητικὰ ἔργα τοῦ Τέρπου *Πίστις καὶ Ζητήματα διάφορα θεολογικά κατ'* ἐρωταποκρίσειν παραθέτοντας χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα τῆς.

Ὁ κ. Γεώργιος Π. Τσότσος, ἱστορικός τῆς Τέχνης, παρουσίασε τὴ «γεωγραφικὴ ἐξάπλωση ὁρισμένων μορφολογικῶν στοιχείων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν βλαχοφῶνων οἰκισμῶν τῆς περιοχῆς πρῶην Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος». Ὁ κ. Τσότσος ἀναφέρθηκε στήν ἐπίδραση πού ἤσκησαν οἱ Μοσχοπολίτες μαστόροι στήν περιοχὴ τῆς Ἀχρίδος κατά τὸν 18ο καί 19ο αἰ. μεταφέροντας σ' αὐτὴν, καί στὴ Δυτ. Μακεδονία, ἐν γένει, τὰ ἀρχιτεκτονικὰ πρότυπα τῆς πόλεως τῶν. Ὁ κ. Τσότσος μελέτησε, ἐπίσης, τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα τῶν περιοχῶν αὐτῶν, ἐνετόπισε τίς ἀρχιτεκτονικὲς ὁμοιότητές τους, τοὺς δρόμους πού ἀκολουθήσαν οἱ Μοσχοπολίτες τεχνίτες στὴ Δυτικὴ Μακεδονία

και τή Βόρειο Ήπειρο. Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις των βλαχοφώνων ελληνικών οικισμών στην ΝΑ Βαλκανική (από τό Νημφαίο, ως τό Φράνερι και τό Βυθι-κοῦκι και από τά βλαχόφωνα χωριά τῆς Ἡπείρου ως τή FYROM), όπου διακρίνει κανείς αὐτή τήν τυπική ἀρχιτεκτονική μορφολογία πού ἀναπτύχθηκε στήν εὐρεία ζώνη πού κάλυπτε γεωγραφικά ἡ ἀρχιεπισκοπή Ἀχρίδος. Τήν εἰσήγηση πλαισιώνουν δώδεκα φωτογραφίες μέ πυροσόπιτα, οἰκίες κ.λπ. ἀπό τή Σμαρίνα, τή Βλάστη, τή Φούρκα, τό Κρούσοβο, τό Μεγάροβο, τό Γκόπεσι, τό Νημφαίο.

Τήν καθγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Δέσποινα Τσοῦρκα-Παπαστάθη ἀπασχόλησε ἡ «Κοινωνική διαστρωμάτωση και ἡ διοικητική ὀργάνωση τῆς Μοσχολόεως κατά τόν 17ο και 18ο αἰ.». Παρουσίασε, ἔτσι, τήν κοινωνική δομή τῆς πόλεως μέ τίς τρεῖς τάξεις α) ἀριστοκρατία, β) ἔμποροι και τεχνίτες και γ) βοσκοί, ὑλοτόμοι, ἀγωγιάτες κλπ.), τίς συντεχνίες, ἀλλά και τίς εὐθνες τῆς πρώτης τάξεως (τῶν προεχόντων) πού ἔδιναν τό ἔναυσμα τῆς μεταναστεύσεως και τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς πόλεως μέ τά γεγονότα τοῦ 1735 και 1769· ἀκολούθησε ἡ ἐξέταση τῆς πολιτικῆς διοικήσεως τῆς σέ σχέση μέ τό ὀθμανικό σύστημα διοικήσεως, ἀφοῦ ἡ πόλη ὑπαγόταν τυπικά στόν μπουσελίμη τῆς Κορυτσᾶς, στόν μπεῦλέρ μπέη τῆς Ρουμέλης και στόν βεζύρη τοῦ Βερατίου, ἀλλ' ἦταν, κατά τόν ἱστορικό τῆς Μοσχολόεως Ἰωακίμ Μαρτινιανό, «αὐτόνομος και αὐτοδιοίκητος». Ἐξετάζει, ἐπίσης, ἡ κ. Τσοῦρκα-Παπαστάθη τήν πολιτική και διοικητική ὀργάνωση, τό συμβούλιο τῶν ἀρχόντων, τήν ἐπιτροπή τῶν γερόντων (1650-1919) τοῦς ἀρχοντες και προεστοῦς, τό ἀνώτατο διοικητικό συμβούλιο, τό ἀνώτατο συμβούλιο τῶν συντεχνιῶν, τή συνέλευση.

Μέ τή μελέτη αὐτή κλείνει ὁ τόμος *Μοσχόπολις* πού πιστεύουμε ὅτι ἀποτελεῖ μία σημαντική συμβολή στήν ἱστορία ὄχι μόνον τῆς πόλεως, ἀλλά και τῶν Βαλκανίων και τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἀφοῦ αὐτή ἡ πανέμορφη πόλη τῆς Β. Ἡπείρου ὑπῆρξε ἕνα πολιτισμικό, και πνευματικό κόσμημα τοῦ Τουρκοκρατοῦμένου Ἑλληνισμοῦ.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Actes de Vatopédi I. Des origines à 1329. Édition diplomatique par J. Bompaire, J. Lefort, V. Kravari, C. Giros. Texte-Album (Archives de l'Athos XXI), P. Lethielleux, Paris 2001, pp. 475+LXXXV planches.

Ἡ ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου τῶν ἐγγράφων τῆς Μονῆς Βατοπεδίου σηματοδοτεῖ μία σημαντικώτατη πρόοδο στήν ἔρευνα τῆς ἀγιορειτικῆς ἱστορίας κατά τή Βυζαντινὴ περίοδο. Οἱ ἐκδότες μᾶς προσφέρουν ὄχι μόνον μία ἀγρογη διπλωματικὴ ἔκδοση, ἀντάξια τῶν προηγούμενων ἐκδόσεων τῆς ἴδιας σειρᾶς, ἀλλά και μία λιτὴ πλούσια ὁμως, σέ πληροφορίες εἰσαγωγή γιά τήν ἱστορία τῆς μονῆς κατά τήν πρώτη φάση τῆς λειτουργίας τῆς.

Στὴ σύντομη αὐτὴ παρουσίαση θὰ περιορισθοῦμε σέ ὀρισμένες παρατηρήσεις φιλολογικῆς, οἱ ὅποτες προέκυψαν κυρίως ἀπὸ μία δειγματοληπτικὴ ἀντιβολὴ ὀρισμένων ἀπὸ τὰ ἐκδιδόμενα κείμενα μέ τίς ἀντίστοιχες φωτογραφίες πού συνοδεύουν τήν ἔκδοση.

10, 1 *Εἰς ἀπανίσταται*. Στὸ κριτικό ὑπόμνημα διαβάζουμε *lege Εἰς*. Ἡ πρόταση ὁμως αὐτὴ νοηματικά δέν ἰκανοποιεῖ. Προτιμότερο θὰ ἦταν νά γραφεῖ: *lege Εἰ και*. Το *Εἰ και* εἰσάγει μία ἐναντιωματικὴ πρόταση πού φθάνει μέχρι τό *και οἷς* (εἶναι ἀγνωστο τί πρέπει νά συμπληρώσουμε μετὰ), ἐνὼ ἡ ἀπόδοσή τῆς ἀρχίζει μέ τό *δεῖ τούτω*. Τό